

İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi

(Journal of Humanities and Social Sciences Academy)

inTOBA

JHSSA

Filiz YAŞAR

Dr. Öğretim Üyesi, Tarih Bölümü, Mersin Üniversitesi, Türkiye,
filizyasar@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10412775>

ORCID: 0000-0002-0652-2542

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuru Tarihi
Applied
22/07/2023

Kabul Tarihi
Accepted
16/11/2023

Araştırma Makalesi

Orjinal Makale / Original Paper

Research Paper

KAPTAN-I DERYA NASUHZÂDE ALİ PAŞA VE ATEŞ GEMİSİ SALDIRISI

Özet

Bu çalışmada, 1822 yılında Kaptan-ı Derya Nasuhzâde Ali Paşa'nın ölümüne yol açan ateş gemisi saldırısına yönelik bir inceleme yapılmıştır. Araştırmanın amacı, Yunan İsyanı'nda gerçekleşen ve Ali Paşa'yı hedef alan saldırıyı, resmi belgeler doğrultusunda ve siyasi gelişmeler çerçevesinde analiz etmektir. Bu çerçevede çalışmanın problematiği; Kaptan-ı Derya Ali Paşa'ya yönelik ateş gemisi saldırısının nasıl gerçekleştiği ve ne tür sonuçlar doğurduğudur. Osmanlı arşivinden elde edilen belgeler doğrultusunda tarihsel yöntem kullanılarak neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde analizler yapıp sonuca varılmıştır.

Yunan Ayaklanması'nın ilk yılında kaptan-ı deryalığa getirilen Nasuhzâde Ali Paşa, isyanın etkisiyle asayişin bozulduğu Ege kıyılarının güvenliği konusunda başarılı bir mücadele vermişti. Ayaklanmanın Sakız adasına yayılması üzerine buradaki savunmanın güçlendirilmesi için donanma gemileri adaya sevk edilmişti. Kaptan-ı Derya Ali Paşa komutasındaki donanma güçleri, adadaki askeri birliklerle birlikte isyancıları etkisiz hale getirdi. Sonrasında donanma, Mora'ya görevlendirildi, ancak donanma adadan henüz ayrılmamışken isyan eden Rumlar, sahile demirlemiş olan donanma kalyonlarına ateş gemileriyle saldırı düzenledi. Hedefteki kalyonlardan biri Ali Paşa'nın bulunduğu paşa gemisi idi. Yelkenli gemiler, yelkeni ve ahşabı bol olduğundan yangına karşı savunmasızdı. Gemi bir anda alevler içinde kalmış yanarak batmıştı. Ali Paşa, gemiden atlamayı başarmışsa da hayatını kurtaramamıştı. Saldırı, isyancılar bakımından coşku uyandırmış, isyana teşvik açısından da etkili olmuştu. Osmanlı açısından ise saldırının doğrudan donanmanın en yetkili kişisini hedef almış olması dolayısıyla önemli bir tepki yaratmıştı. Osmanlı'ya, isyanın gücünün ve boyutlarının büyüyor olduğunu fark ettirmişti ve bu konuda daha güçlü ve geniş çaplı müdahalelerin yapılması gerektiğini ortaya koymuştu.

Anahtar Kelimeler: Yunan İsyanı, Kaptan-ı Derya, Ateş Gemisi, Sakız Adası, Ege Adaları

ATIF: YAŞAR, Filiz, Kaptan-ı Derya Nasuhzâde Ali Paşa ve Ateş Gemisi Saldırısı, *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi*, 3/2 (Aralık 2023), ss. (087-102)

CITE: YAŞAR, Filiz, Capitan (Kapudan) Nasuhzâde Ali Pasha and the Fire Ship Attack, *Journal of Humanities and Social Sciences Academy*, 3/2 (December 2023), pp. (087-102)

Sorumlu Yazar

ISSN: 2791-6766

turnitin

Screened by

CAPITAN (KAPUDAN) NASUHZÂDE ALİ PASHA AND THE FIRE SHIP ATTACK

Abstract

In this study, an examination has been conducted based on Ottoman archival documents regarding the fire ship attack that led to the death of Grand Admiral Ali Pasha in 1822. The aim of the research is to analyze the attack that took place during the Greek uprising, targeting Ali Pasha, within the framework of official documents and political developments. In this context, the research problem revolves around the question, "How did the attack on Grand Admiral Ali Pasha occur and what were its consequences?" Using historical methods and a cause-and-effect relationship analysis based on documents obtained from the Ottoman archives, conclusions have been reached.

Nasuhzâde Ali Pasha, who was appointed as admiral in the first year of the Greek uprising, fought successfully for the security of the Aegean coasts, where public order was disrupted due to the impact of the rebellion. After the uprising spread to the island of Chios, navy ships were dispatched to the island to strengthen the defense there. Naval forces under the command of Admiral Ali Pasha neutralized the rebels together with the military units on the island. Afterwards, the navy was assigned to Peloponnese, but while the navy had not yet left the island, the izbandits attacked the navy galleons anchored on the coast with fire ships. One of the targeted galleons was the Pasha's ship, where Ali Pasha was aboard. Sailing ships were vulnerable to fire due to their abundant sails and wood. The ship suddenly became engulfed in flames and sank, although Ali Pasha managed to jump off the ship, he tragically drowned. The attack stirred excitement among the rebels and was effective in encouraging the rebellion. From the Ottoman perspective, it was impressive because it directly targeted the most authoritative figure in the navy. It alerted the Ottomans to the growing strength and scale of the rebellion, highlighting the need for more robust and extensive interventions.

Keywords: Greek Rebellion, Capitan Pasha, Fire Ship, Chios Island, Aegean Islands

1. Giriş

Bu çalışmada, Osmanlı tersanelerinde yetişmiş başarılı bir kaptan paşanın trajik ölümü ve ateş gemisi saldırısı, arşiv kaynaklarındaki resmi yazışmalar doğrultusunda ele alınmaktadır¹. Bu inceleme, bir biyografi çalışması değildir. Ali Paşa'nın hayatını konu alan derinlikli bir çalışma yakın zamanda, Zekeriya Kurşun tarafından gerçekleştirilmiştir (Kurşun, 2021). Bu makalede ise Yunan ayaklanması sırasında talihsiz bir saldırı sonucu hayatını kaybeden Osmanlı donanması Kaptan-ı Derya Nasuhzâde Ali Paşa'nın ölümü ve buna neden olan ateş gemisi saldırısı incelenmiştir.

Bu araştırmanın amacı, Osmanlı donanmasına hizmet etmiş ve kaptan-ı derya mevkisine kadar ilerlemiş başarılı bir denizcinin ölümüne yönelik saldırıyı ve bu saldırının ayrıntılarını siyasi gelişmeler çerçevesinde değerlendirmektir. Bu çerçevede çalışmanın problematiği; "Kaptan-ı Derya Ali Paşa'ya yönelik ateş gemisi saldırısının nasıl gerçekleştiği ve ne tür sonuçlar doğurduğu"dur. Bunun için iki önemli soruya yanıt aranmıştır: Ali Paşa'nın ölümüne yönelik olan saldırı nasıl gerçekleşti? ve nasıl bir etki yarattı? Bu sorulara aranan yanıtlar çerçevesinde Kaptan-ı Derya Ali Paşa'ya yapılan ateş gemisi

¹ Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda tarafımızca yürütülmüş olan yüksek lisans tezinde Sakız Adası'ndaki isyana yönelik araştırmada değinilmiş olan konu, bu çalışmada ayrıntılı olarak yeniden değerlendirilmiştir (Yaşar, 2004).

saldırısı ve bu saldırının sonuçları Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivindeki belgelere göre değerlendirilmiştir.

Osmanlı Donanması Kaptan-ı Deryalarından Nasuhzâde Ali Paşa, (Nasuh Ali Paşa veya Nasuh Paşa diye de kullanılır) başarılı bir denizci olmasının yanı sıra devlet yönetimi konusunda da bilgili ve yetenekli biriydi. Nasuh Ali Paşa'nın denizdeki tecrübeleri ve başarısı donanma teşkilatındaki yükselişine imkân sağlamıştır (Kurşun, 2021: 17-22). Bu konuda Mehmed Süreyya (1996: s.293) tarafından hazırlanmış olan Sicill-i Osmanî'de de önemli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre; Ali Paşa Arnavutluk sahillerinde başladığı denizcilik hayatına, ticaret gemilerine kaptanlık ederek devam ediyorken denizcilik bilgisi ve tecrübesi sayesinde Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın dikkatini çekmişti. Küçük yaşta saraya girmiş olan ve III. Selim döneminin önemli askeri bürokratlarından olan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa,² kendisini Osmanlı tersanesine alıp yetiştirdi.

Tersanedeki birtakım görevler sonrasında donanma ümerası (kaptan) oldu. Kariyerinin üst basamaklarına tırmanışı 1810 yılına tekabül eder. Önce, askeri kalyonların 3. sırasında yer alan *riyâle* kaptanlığına kısa süre sonra da kapudâne, patrona, riyâle şeklinde sıralanan donanma gemilerinin 2. sırasında yer alan patrona gemisine kaptan tayin edildi. Aynı yıl, Arnavutluk sahillerini korumak üzere Preveze'ye görevlendirildi (Göyünç, 1952: 3-4; Mehmed Süreyya, 1996: 293). İki yıl sonra, Osmanlı Rus savaşında (1812) Mesudiye Kalyonunda görevlendirildi ve *kapudâne-i hümayûn* rütbesiyle kalyon kaptanlığına yükseldi. Z. Kurşun, bu görev sırasında yaralanıp gazi olduğunu tespit etmiştir (Kurşun, 2021: 24-25).

1819 yılında iki kez emekliye sevk edilmişti, fakat sonrasında tekrar göreve çağrılarak Tepedelenli Ali Paşa İsyanının bastırılmasında görevlendirildi (Kurşun, 2021: 26-28, 31-42). 11 yıl boyunca başarılı bir biçimde vazifesini yerine getirdikten sonra 15 Kasım 1821'de kendisine vezirlik payesi verilerek kaptan-ı derya rütbesine yükseltildi (Göyünç, 1952: 3-4; Mehmed Süreyya, 1996: 293). 19 Haziran 1822'de ateş gemileri saldırısı sonucu Sakız Adası'nda görevi başında şehit olmuştur. Bu olaya atfen "Yanmış" manasına gelen "Mahruki" adı Ali Paşa'nın ailesine manevi bir "miras" olarak kalmıştır. Ali Paşa'nın 4. kuşak torunu Cafer Cem Mahruki 5. Kuşak torunu, Everest'e tırmanan ilk Türk ve Müslüman dağcı, Nasuh Mahruki ve en genç torunu, henüz 10 yaşındaki, Barlas Mahruki ailenin bugün hayatta olan temsilcileridir.

2. Ali Paşa'nın Kaptan-ı Derya olarak İlk ve Son Görevi: Yunan Ayaklanmasını bastırmak

Ali Paşa, donanmadan emekli olduktan sonra tekrar göreve getirilerek Mora'daki isyanda önce donanma başbuğu sonra da donanma seraskeri olarak görevlendirilmişti (Kurşun, 2021: 45-61, 113-125). Kaptan-ı Derya olarak görevi Yunan ayaklanmasının başladığı 1821 yılına tekabül etmişti. "Yunan ayaklanmasını bastırma görevi", talihsiz bir saldırı nedeniyle kendisinin kaptan-ı derya olarak ilk ve son görevi olmuştu.

² Enderunda eğitim gördükten sonra şehzade Mehmed'in hizmetinde bulundu. III. Selim hükümdar olunca sırasıyla, mabeyncilik, tebdilcilik, başçuhadarlık görevlerine getirildi. 1792 yılında vezirlik payesi verilerek kaptan-ı deryalığa yükseltildi. Ayrıca Esmâ Sultan'la nikâhlanarak I. Abdulhamid'e damat olmuştur. Ege denizinde korsanlarla mücadele etmiş, Vidin'de pazvantoğluyula, Napoluyon işgali döneminde Mısır'da Fransızlarla mücadele etmiştir. Donanmada yaptığı ıslahatlarla bilinmektedir. Ayrıntılı incelemeler için bkz. (Göyünç, 1952: 35-50; Göyünç, 1999: 6-8).

Yunan İsyanı, karadaki çatışmalarla beraber denizlerden gelen izbandit (deniz eşkiyası)³ saldırıları ile güç kazanıyordu. Devlet, Mora ve Akdeniz'deki isyanı kontrol altına alabilmek için isyan bölgelerine donanma göndererek denizlerde ve karada güvenliği sağlama yoluna gitmişti. Bu amaçla gönderilen donanmanın görevi hem denizlerin güvenliğini sağlamak hem de karadaki mücadeleler için ihtiyaç duyulan takviye kuvvet ve işeyi sevk etmektir. Bu amaçla Mart 1822'de Ali Paşa komutasında donanma yola çıkarılmıştı. Ali Paşa, kaptan-ı derya olarak Mora yarımadası ve Ege kıyılarındaki olayları yatıştırmakla ve buralardaki asker ve zahire ihtiyacını karşılamakla görevlendirilmişti (BOA. C. BH. 1942 [29 Ca 1237]; BOA. HAT. 3756 [29 Ca 1237]).

Mora'dan yayılan ayaklanmaya çok kısa bir sürede adalar da dâhil olmuştu. Ayaklanmaya katılan adalardan biri de Sakız'dı. Nisan 1822'de Sakızlılar izbanditlerle birleşip isyan etmiş, Sakız kalesini karadan ve denizden kuşatmışlardı.⁴ Sakız'daki en yüksek askeri komutan olan Muhafız Vahid Paşa, emrindeki askerlerle birlikte kaleyi savunmaya çalışmıştı.⁵ Adadaki Müslümanlar kaleye sığınmıştı. Zaten kale dışında onlar için güvenli bir bölge kalmamıştı. Fakat Kale savunması güçlü değildi. Savunmayı gerçekleştirebilecek yeterli sayıda asker yoktu (BOA. HAT. 38209 G, [29 Ş 1237]). Kaledeki 1500 asker, muharebe etmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştı (BOA. HAT. 40382 [21 B 1237]).

Bunun üzerine Sakız Muhafızı Vahid Paşa, adanın içinde bulunduğu durumu padişaha bildirmiş ve takviye kuvvet istemişti. Adadaki savunmanın başarılı bir biçimde gerçekleşebilmesi için donanmanın gönderilmesi gerektiğini özellikle vurgulamıştı (BOA. HAT. 40198, [21 B 1237]; BOA. HAT. 39087, [1237]). Adanın yardıma ihtiyaç duyduğu merkezce de onaylanınca Kaptan-ı Derya Ali Paşa komutasındaki donanma, Sakız'a hareket etmişti (BOA. HAT. 39093, (Tarih yok); BOA. HAT. 40198, [21 B 1237]). Aslında Mora İsyanı'nın büyümesi nedeniyle donanmanın Mora'ya gönderilmesine karar verilmişti; fakat son anda donanmaya Sakız'da ihtiyaç duyulması nedeniyle adaya yönlendirilmişti (BOA. HAT. 40417, [19 Ş 1237]; Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 43).

Bu sırada Sakız'daki kuşatmanın şiddeti artıyordu. Asiler kaleyi karadan sıkıştırırken 20 adet izbandit teknesi ada sahillere demir atıp denizdeki kuşatmayı güçlendirmişti (BOA. HAT. 40382 [21 B 1237]). İsyanı katılmış olan köy ve şehir halkı kaleye saldırmak üzere hazır bekliyorken, 11 Nisan 1822 Perşembe günü donanma kalyonları gelip kale önüne demir atmışlardı.⁶ İlk gün donanma

³ Deniz haydutları, deniz eşkiyası ve korsan anlamlarına gelen İzbandid kelimesi esas olarak Ege Denizi'nde faaliyet gösteren Rum korsanları için kullanıldı bkz. (Kayhan, 1996: 9).

⁴ Yunan İsyanında Sakız adasındaki isyanla ilgili tüm gelişmeler ve ayrıntılar için bkz. (Yaşar, 2004; Yaşar, 2006).

⁵ Nisan 1822'de içlerinde Sisamlı Rumların da bulunduğu 4000 izbandit Sakız adasına gelmiş ve Sakız halkıyla birlikte kaleyi karadan ve denizden kuşatmışlardı. Sakız Muhafızı Vahid Paşa'nın emrindeki askerler 20 gün boyunca kaleyi savunmaya çalışmışlardı (BOA., HAT. 40198, [21 B 1237]).

⁶ Donanmanın Sakız'a ulaştığı gün 19 Receb 1237 (11 Nisan 1822) olarak biliniyor ise de BOA. HAT. 39476 B. [21 B 1237] künye ile kayıtlı belgede 20 Receb olarak bildirilmiştir. Bu tarih, Çeşme voyvodasının bostancibaşısı Mustafa aracılığıyla Kuşadası Muhafızı'na gelmiş olan habere göre verilen bir tarihtir. Muhafız Paşa İstanbul'a gönderdiği yazıda bu tarihi verir. Oysa İzmir Muhafızının İstanbul'a gönderdiği ve Kuşadası Muhafızına gönderdiği iki ayrı yazıda (BOA, HAT. 39476 A [21 B 1237]; BOA, HAT. 39476-E [21 B 1237]) Kaptan-ı Derya Ali Paşa kumandasındaki donanmanın 19 Receb Perşembe günü saat 4'te Sakız önlerine geldiği bildirilmiştir. Aynı şekilde adanın asker ve yiyecek ihtiyacını karşılamakla ve askerlere komuta etmekle görevlendirilmiş İlyas Ağa da aynı gün saat 5'te donanmanın Sakız adası önlerine demir atmış olduğunu yazmıştır (BOA. HAT. 39476 F [21 B 1237]; BOA. HAT. 39476 E [21 B 1237]). Çeşme Muhafızı Abdi Paşa'nın İzmir Muhafızına yazdığı yazıda da aynı tarih vardır (BOA. HAT. 39476 C [21 B 1237]) ve diğer tüm belgeler de bu tarihi göstermektedir. (BOA. HAT. 39476 F [21 B 1237]; BOA. HAT. 40198 [21 B 1237]; BOA. HAT. 39476 A, [21 B 1237]; BOA., Cev. Dah. 4227, Ca 1237]; Kamil Paşa, H. 1235: 79-80. İncelediğimiz belgelerden sadece biri (yukarıda belirtilen belge: BOA., HAT. 39476 B [21 B 1237]) donanmanın 12 Nisan 1822'de geldiği belirtilmektedir. 11 Nisan tarihinde donanmanın ilk kalyonlarının geldiği ertesi gün de diğer parçalarının da gelerek donanmanın tamamen adaya

gemilerinden sadece sekizi gelmişti (Castanis, 2002: 25.). Kaptan-ı Derya Nasuhzâde Ali Paşa komutasındaki donanmanın geri kalan tüm gemileriyle Sakız'a ulaşması ise bir gün sonra gerçekleşmişti (Ali Fuad, H.1338: 27; Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 43-44).

İsyancılar, donanmayı sahile yanaştırmamak için yoğun bir şekilde top ve tüfek ateşine başladılar. Donanmadaki fırkatadan birine saldırıp içindeki topları ele geçirdiler.⁷ Donanma ile gelen askerler, adaya ulaşır ulaşmaz kendilerini çatışmanın ortasında buldular. Ali Paşa, bu saldırı karşısında, donanmadaki askerlere saldırı emri verdi. İzbandit tekneleri saldırı için donanmaya yaklaşmaya çalışınca, donanma gemileri bir araya gelerek bunların üzerlerine yelken açtı (BOA., HAT. 40417[19 Ş 1237]). Bunun üzerine isyancılar, kısa süre içinde dağılmaya başladı (BOA. HAT. 40382 [21 B 1237]; BOA., HAT. 39476 B, [21 B 1237]). İzbanditler, kaçışmaya başlayınca donanma, karadaki savunmaya top atışlarıyla destek çıktı.⁸ Denizdeki tehlike, izbanditlerin geri dönmeye başlamasıyla sona ermişti, ancak karadaki çatışmalar devam ediyordu. Donanmanın top atışlarına, isyancılar da ellerindeki toplarla karşılık verdiler.⁹ Fakat Donanmayla gelen askerlerin karaya çıkması üzerine (BOA., HAT. 39476 F [21 B 1237]; 39476 E [21 B 1237]; BOA., HAT. 40198 [21 B 1237]) etkili olamadılar.¹⁰ Sakız'daki kuşatma, donanmanın adaya gelmesiyle Osmanlı'nın lehine dönmüştü.

Ali Paşa, donanma güçleriyle kara ve denizdeki savunmayı güçlendirdikten sonra bir yandan da Sakız'a geçmek için Çeşme'de bekleyen takviye kuvvetleri adaya geçirmeye başladı. Bu sırada çatışmalar devam etmekteydi.¹¹ Top atışları devam ederken donanma kalyonlarından karaya asker çıkarılmaya başlandı. Bunlar, Sakız Muhafızı Vahid Paşa'nın kaleden gönderdiği askerlerle birleşip asiler üzerine hücum ettiler.¹² Ertesi gün geride kalan Rum teknelerinin hepsi top ve cephanelerini terk ederek firar etmişler, dağılmışlardı (BOA., HAT. 39476 B [21 B 1237]; BOA., HAT. 40198 [21 B 1237]; BOA., HAT. 40382 [21 B 1237]; Vahid Paşa, H.1290, 33). Böylece Sakız sahilleri ve kalesi kuşatmadan

ulaşması nedeniyle böyle bir tarih karışıklığı ortaya çıkmış olabilir. Bununla birlikte Cevdet Paşa ise donanmanın 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822) tarihinde Nasuhzâde Ali Paşa kumandasında yola çıkarıldığını söylemektedir. Ancak aynı kaynaktan donanmanın 19 Recep'de adaya ulaştığı belirtilmektedir. 21 Recep'te yola çıkan donanmanın 19 Recep'te ulaşması mümkün olmayacağından Cevdet Paşa'nın belirttiği tarihlerde karışıklık olduğunu düşünüyoruz (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C. 12: 43-44).

⁷ Asiler bir yandan top ve tüfek atışı yapıyor diğer yandan küçük kayıklar ile saldırmaya devam ediyorlardı. Donanmadaki fırkata içindeki 90 kalyoncunun ölümüne neden olmuşlardı. Ardından fırkatayı kıyıya çekip, içindeki topları ele geçirdikten sonra yaktılar. (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C. 12: 44; *Tarih-i Siyasi*, C.3: 79; [Vahid Paşa], H.1290: 33).

⁸ Donanma kalyonlarından karadaki *asiler* üzerine top atışı yapılmaya başlandı (BOA., HAT., 40198 [21 B 1237]; BOA., HAT., 39476 A [21 B 1237]; Castanis, 2002: 25).

⁹ Özellikle, Kaptan Paşa donanmadan karaya asker çıkarmaya çalıştığı sırada, *asilerin* top atışı yoğunlaşmıştı (BOA., HAT. 40198 [21 B 1237]).

¹⁰ Tarih-i Cevdet, bunların yaklaşık 800 asker olduğunu belirtir. (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 44).

¹¹ Kale içindeki askerler kale kapılarını açıp hendek ve metrislere çıkmışlardı. Donanmadan ve kaleden top, metrislerden tüfek atışları üç buçuk saat boyunca devam etmişti (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 44; [Vahid Paşa], H.1290: 35).

¹² BOA., HAT. 40198 [21 B 1237]; BOA., HAT., 40382 [21 B 1237]; BOA., HAT. 40417 [19 Ş 1237]. Askerler bir koldan tabakhane değirmenleri tarafında toplanarak Torloti Manastır tepesine çıkmış, manastırı ve tabyasını ele geçirmişlerdi. Diğer bir koldan da kalenin Azeban Kapısı karşısındaki Mahalle-yi Kübra girişindeki menzillere saldırarak bazı menzilleri ve üç adet topu ele geçirdiler. Bir grup asker de iskele tarafından Ok Meydanı değirmenlerine doğru hareket ettiler, şehrin etrafının bir kısmını ele geçirerek malları ve ganimetleri yağmaladılar BOA., HAT. 40198 [21 B 1237]; Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 44; [Vahid Paşa,], H.1290: 35-36. Bütün varoşu iki koldan ele geçiren askerler çoğu yerleri ateşe verdiler BOA., HAT. 40382 [21 B 1237]. Bu çatışma akşama kadar sürdü ve akşam çatışmalara ara verildi. Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 44; [Vahid Paşa], H.1290: 36.

kurtulmuş (BOA., HAT. 39476 B [21 B 1237]; BOA., HAT. 40382 [21 B 1237]) ve Sakız “maslahatının taht-ı rabtı” sağlanmıştı (BOA., HAT. 40417 [19 Ş 1237]).

Donanma isyanı bastırmıştı, ancak adadan hemen ayrılmamıştı. Hem yiyecek, levazımat ve asker sevkiyatının tamamlanması için hem de adanın ve çevresinin güvenliğinin tamamen sağlanması için Ali Paşa ve donanma gemileri bir süre daha adada kalmaya devam etmişti (BOA., Cev. Ask. 45033/2 [5 Ş 1237]).

Kaptan-ı Derya Ali Paşa, adada kaldığı süre boyunca adadaki diğer yetkililerle beraber düzen ve asayişin sağlanmasında önemli rol oynamıştı. Adaya geldiğinde ilk iş olarak adanın Muhafızı Vahid Paşa ile görüştü. İkili arasında yapılan istişarede isyancıların hem ada içinde hem de ada dışında ittifak halinde oldukları konusunda hemfikir oldular. Bunun üzerine ada savunması için ortak bir strateji geliştirerek savunmayı güçlendirme planları yaptılar. (BOA, HAT. 39476 C [21 B 1237]) Bu güç birliği ile ada savunması kuvvetlenmişti ve isyancıların saldırıları güçleşmişti.

3. Ateş Gemisi Saldırısı

Yunan İhtilali sırasında Osmanlı deniz gücü çeşitli kayıplar vermişti. Bu kayıplar içerisinde Navarin Baskını (1827) haricinde en çok ses getirenlerden biri, Sakız Ayaklanması sırasında yaşanan, Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın içinde bulunduğu paşa gemisine yönelik ateş gemileri saldırısı oldu. Ateş gemisi, düşman gemisini ya da donanmasını yakmak için içi yakıcı ve patlayıcı maddeler dolu olan ve çabuk alev alan özel olarak yapılmış gemilere verilen addır (Bostan, 2007: 171; Pakalın, 1983:104, Mehmed Şükrü, H.1306: 201 vd). Bu gemiler, savaş zamanında düşman gemilerini yakmak için özel olarak yapılırlardı. Gemiciler, bunları düşman üzerine sevk edip, hedefe yaklaştıkları sırada gemiyi ateşe verip geminin arkasına bağlı kayığa binerek uzaklaşırlardı (Bostan, 1993: 96-97; Bostan, 2007: 171; Uzunçarşılı, 1988: 466).¹³ Bunların sağlam olması gerekmezdi, genellikle eski, yıpranmış ticaret veya savaş gemileri amaca uygun bir şekilde dönüştürülerek ateş gemisi yapılırdı (Ekinci, 2013: 130). Bunlar, özellikle gece, fırtınalı veya sisli havalarda düşman donanması üzerine sevk edilirdi. Gayet hafif ve narin gemilerdi. Bu gemiler, yanıcı ve patlayıcı maddeler ile yüklenir ve saldırılacak olan gemi/gemiler üzerine gönderilirdi. Arkasında bir de botları/sandalları bulunurdu. Yunanlılar bu botları “Skabia” olarak adlandırırdı. Hızla hedefe yaklaşıldığında mürettebat gemiyi ateşe verir, ardından arkadaki botlara/sandallara binerek uzaklaşırlardı. Hedefe giderken mürettebatının da içinde oluşu nedeniyle hedef gemi için olduğu kadar kendi mürettebatı için de tehlikeliydi (Bostan, 2007: 171; Uzunçarşılı, 1988: 466; Ekinci, 2013: 130-131; İşipek ve Aydemir, 2006: 105). Ahşap savaş gemilerinin kullanımının ortadan kalkmasıyla ateş gemilerinin devri de kapanmış oldu (İşipek ve Aydemir, 2006: 109).

Ateş gemileri taktiksel olarak hem hücum hem de savunma için kullanılmışlardı. Bunlar, açık denizden ziyade özellikle hareket kabiliyeti sınırlanmış, birbirine yakın bir düzende, kıyıda, limanda demirlemiş durumda bulunan gemilere/donanmalara karşı kullanılan etkili bir tehditti. Bunlar, rüzgarın, akıntının etkisi ile hedef gemilerin üzerine gönderilirdi. Açık denizde gemiler, kolay manevra yapabileceğinden bu tür saldırılarda açık denizler tercih edilmezdi. Panik yaratmak, hatları bozmak veya düşman hatlarını yarmak gibi taktiksel yan amaçların yanında bir donanmanın ya da filonun tamamını, özellikle komuta/sancak gemilerini yakmak gibi daha büyük amaçlar için de kullanılmışlardı. Ateş gemileri daha ziyade güçlü görünen, büyük donanmalara karşı zayıf tarafın kullandığı taktiksel bir silahtır (Ekinci, 2013: 131; İşipek ve Aydemir, 2006: 106). Nasuhzâde Ali Paşa'ya yapılan saldırı, tipik

¹³ Bunlar ateş kayığından farklıdır. Ateş kayığı için bkz. (Bostan, 1996: 14; Bostan, 1992: 93).

bir ateş gemisi saldırısı idi. Açık denizde olmayıp kıyıya konuşlanmış donanmanın paşa gemisine yönelik bir izbandit saldırısıydı. Osmanlı arşivi kayıtları bu saldırının detayları ile ilgili çok sayıda bilgi içermektedir.

Sakız'daki saldırıların donanma kuvvetlerince bastırılması sonrasında donanma gemilerinden bir kısmı Mora'ya hareket etmişti Geride 12 gemi kalmıştı. Bunlar, ada kıyılarında karakol (gözcü) gemileri olarak bırakılmıştı (BOA. HAT. 38582 B, [Tarih yok]). Ramazan bayramı gecesi (H. 29 Ramazan 1237-M. 19 Haziran 1822) saldırı gerçekleşmişti. Saldırı, ada kıyılarında dolaşan Avusturya gemileriyle işbirliği içinde yapılmıştı. Saldırı öncesinde şüphe uyandıran bir durum sezilmemişti. Çünkü İzbandidler, Avusturya gemisi içinde adaya gizlice yanaşmıştı.

Saldırının yapıldığı gün, akşam ezanı vaktinde, Avusturya bayraklı üç gemi, Sakız'ın Timyana köyü sahilinde dolaşmaya başlamıştı. Rüzgarla birlikte hareket eden gemiler ada kıyılarındaki karakol gemilerinin filikalarına gelip “kaide-i mer’iyye” üzere (kurallara göre) kontrol edilmiş ve ellerinde olan pasaportları incelenince düşman gemileri olmadıkları düşünülmüştü (BOA., HAT. 38582 B, (Tarih yok); Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 46; Kamil Paşa, H.1235: 80). Ne yazık ki bu gemilerin Rumlarla işbirliği içinde oldukları ve karakol gemilerine saldırmayı planladıkları tahmin edilememiştir¹⁴.

Kroniklere göre; Paşa gemisindeki mühendislerden biri dürbünle bu gemileri inceleyip, gemilerin şekil ve tarzından şüphelenmiş ve Kaptan Paşa'ya gemilerin kontrol edilmesini önermişti. Ancak Kaptan Paşa, bu öneriyi ciddiye almamıştı. Avusturya gemisinin kaptanının, kendisine (Ali Paşa'ya) ertesi gün gideceklerini söylemiş olmasından dolayı herhangi bir tehdit görülmemiştir (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 46; Kamil Paşa, H.1235: 80).¹⁵

Saldırının, gecenin ilerleyen saatlerinde gerçekleşmesi planlanmıştı. Rumlar, ateş gemilerinin içini ot ve barut ile doldurmuş, fark edilmemek için siyah yelken açmışlardı. Gecenin ilerleyen saatlerinde saldırıyı başlattılar. Avusturya gemisindeki asiler küçük sandallara binerek gizlice kıyından gelip, alaturka saate göre gece saat altı (24.00) sularında donanmaya yaklaşmışlar ve donanmaya ulaşır ulaşmaz, ateş gemilerine tabanca ile birer el ateş etmişlerdi. Hava soğuk ve karanlık olduğundan donanma mürettebatı ne ateş gemilerini ne de kendilerine yaklaşan kayıkları fark etmişti (BOA., HAT. 38582 G [7 L 1237]; BOA., HAT. 38582 B, 1237; BOA., HAT. 38582 K, [29 N 1237]; BOA., HAT. 38582 A, [29 N 1237]; BOA. HAT. 40668 [3 L 1237]).

Saldırının hedefi üç büyük donanma kalyonuydu:¹⁶ İlki Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın içinde bulunduğu kaptan Paşa gemisi, diğeri Kûh-ı Revâne (Yürüten Dağ) adlı kalyon, sonuncusu da patrona yelkenlisi olan bir diğer kaptan gemisi idi. Osmanlı bahriye teşkilatında donanma kalyonları içinde kaptan paşa gemisi haricinde üç büyük kalyon vardı. Bunlar sırasıyla; Kapudâne, Patrona ve Riyâle

¹⁴ Sonraki günlerde Amerikan bandralı gemilerin de görüldüğü rapor edilmiştir: Saldırı sonrası dört Amerikan gemisinin Suğra limanı kıyılarından geçtiği belirtilmektedir (Kurşun, 2021: 185).

¹⁵ Kroniklerde olay gerçekleşmeden önce Ali Paşa'nın uyarıldığı fakat Paşa'nın buna itimat etmediği belirtiliyorsa da belgelerde buna ilişkin bir bilgi bulunamamıştır. Ayrıca Tarih-i Cevdet'te (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C. 12: 46) bu gemiden şüphelenen bazı kaptanların tedbir önerilerini Ali Paşa'nın dikkate almadığı vurgulanmaktadır. Kaptanların o gece hareket halinde durma önerisi karşısında Kaptan Paşa'nın “kafir ateş olsa cürmü kadar cesaret eylesün” diyerek kaptanları önemsemediği ve hatta Ali Paşa'nın subaylarıyla beraber sarhoş olup sızdığı iddia edilmektedir (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.12: 46.).

¹⁶ Latince kökenli olan Kalyon, genel anlamda bütün yelkenli gemilere kalyon denilmekle birlikte bu isim aslında en büyük üç direkli, yelkenli gemiler için kullanılıyordu. Kalyonlar, XV. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar kısmen taşımacılıkta ve genellikle de savaş gemisi olarak donanmada yer almıştır. (Bostan, 1996: 14; Bostan 2007: 142; Bostan, 1993: 94-95).

kalyonları idi.¹⁷ Bunlar, kaptanlarına göre bu şekilde adlandırılmışlardı.¹⁸ Saldırıda hedeflenen de donanmanın bu büyük kalyonlarıydı. Ateş gemileri, Ali Paşa'nın bulunduğu kalyona doğrudan olmak üzere üç kalyona da isabet etti (BOA. HAT. 40668 [3 L 1237]; BOA., HAT. 38582 B [Tarih yok]; BOA., HAT. 38582 G [7 L 1237]; BOA., HAT. 38582 K [29 N 1237]; BOA., HAT. 38582 A [29 N 1237]) Gemiler bir anda ateş aldı. Yangının sıçramaması için diğer donanma gemileri yelken açıp uzaklaştılar (Kamil Paşa, H.1235: 80). Kûh-ı Revâne ile patrona yelken gemisine kolaylıkla müdahale edilebilmiş ve yangınlar söndürülmüştü. Paşa gemisi için de hemen müdahale edilmiş ancak sonuç alınmamıştı. Ateş gemisinin, asıl hedefi olan bu gemi bir anda alev almıştı. Gemi ahşap olduğundan geminin her tarafı kısa sürede tutuşmuştu. Üstelik yangın, gemideki cephaneliğe sıçramıştı. Cephaneliğin alev almasıyla yangına müdahale edilememiş yangının söndürülmesi mümkün olmamıştı (BOA. HAT. 40668 [3 L 1237]; BOA., HAT. 38582 G [7 L 1237]; BOA., HAT. 38582 A [29 N 1237]).¹⁹

Ateş gemilerinin en etkili olduğu gemi türü kalyonlardı. İlhan Ekinci, kalyonların ortaya çıkışının, ateş gemilerinin kullanımını da arttırdığını belirtmektedir. Çünkü yanmaya müsait yelkeninin çok oluşu ve manevra kabiliyetinin az oluşu nedeniyle kalyonlara ateş gemisi ile saldırılınca tamamen etkisiz hale geliyorlardı (Ekinci, 2013: 136). Katranla kalafat edilmiş birleşme veya ek yerleri, yağlanmış halatlar ve barut dolu cephanelikler düşünüldüğünde gemi üzerinde yanmayacak çok az şey vardı. Sulh zamanında dahi limanda kazara çıkan yangınların birçok gemiyi yok ettiği gerçeği göz önüne alındığında, ateş gemilerinin ne denli ciddi bir tehdit oluşturduğu kolayca anlaşılabilir (İşıpek ve Aydemir, 2006: 105).

Saldırıda hedeflenen, Ali Paşa'nın gemisi dışındaki iki gemi de çabuk alev alacak cinsteki kalyonlardı. Onlar çok fazla hasar görmediğinden kurtarılabilmişti. Kûh-ı Revâne biraz hasar görmüştü. Patronaya ise ateş düşmüş ancak gemi çok fazla hasar görmemişti (BOA. HAT. 40668 [3 L 1237]; BOA., HAT. 38582 B, [Tarih Yok]). Ali Paşa'nın kalyonunun içindeki paşalardan ve askerlerden ise sadece 200'ü kurtulmuş gerisi hayatını kaybetmişti (BOA. HAT. 38582 G [7 L 1237]). Gemi mürettebatı açısından bu sayı büyüktü. Esasen, Osmanlı donanmasındaki kalyonların toplam mürettebat sayısı zaman içinde değiştiği gibi sabit bir sayıdan da söz edilememektedir. Bunların, kalyonların ilk ortaya çıktığı dönemlerde (XVII. yüzyıl) 300-400 mürettebatı olduğu bilinir. Ancak zamanla mürettebat sayıları artmıştı. İdris Bostan, 1696-97'de inşa edilen üç anbarlı kapudâne kalyonunun 1001, 1701'de inşa edilenin ise 1500 civarında mürettebatının olduğunu belirtir (Bostan, 1993: 184). Buna dayanarak Sakız'da (yanan paşa gemisi mürettebatının toplam sayısı bilinmiyor ise de) sadece 200 kişinin kurtulduğu düşünüldüğünde saldırıda ciddi bir mürettebat kaybı olduğu söylenebilir.

Kaptan-ı Derya Ali Paşa, bütün çabalarına rağmen geminin kurtulamayacağını anlamıştı. Canını kurtarmak için gemiden önce filikaya, filikadan da denize atlamıştı. Ancak hayatta kalmayı başaramamıştı. Ege denizinin karanlık sularında hayata veda etmişti. Boğulma nedeni tam olarak anlaşılammaktadır. Belgelerde atladıktan sonra yüzerken hayatını kaybettiği belirtilmektedir (BOA., HAT. 38582 K [29 N 1237]; BOA. HAT. 38582 A [29 N 1237]). Yangından kendini kurtarıp denize

¹⁷ Kalyonlar, XVII. yüzyılda ortaya çıkmış, savaş gemisi olarak kullanılmıştı. Bunların büyüklü ve mürettebatı gerek kalyonun büyüklüğüne gerekse de kullanıldığı döneme göre farklılık göstermektedir. Bu kalyonların mürettebatı ve büyüklükleri konusunda ayrıntı için bkz. (Bostan, 1993: 181-187).

¹⁸ Daha önce reis veya kapudan olarak adlandırılan donanma kaptanları, 1682 tarihinden itibaren) donanmada kalyon tipi gemilerin ön plana çıkmasının ardından rütbe değişikliği yapılması ihtiyacı üzerine kaptan-ı deryadan sonra gelen üst düzeydeki üç kaptan Kapudâne, Patrona ve Riyâle, olarak adlandırıldı. Bkz (Uzunçarşılı, 1988: 432).

¹⁹ Kaptan Paşa'nın gemisinde yerli halk içerisindeki Katoliklerin olduğu söylenir (Chartledge, 2020: 57). Phillip Argenti, Ali Paşa'nın bu kişilere çok iyi davrandığını belirtir (Argenti, 1932: 2-11).

atlamayı başardığı halde neden veya nasıl bir sebeple boğulduğu konusunda ayrıntılı bir bilgi mevcut değildir. Kronikler de bu konuda yeterli bilgi vermemektedir.

Paşa'nın kıyıya vuran cesedi Sakız kıyılarında Değirmen Altın bölgesinde bulunmuştu. Kaptan Paşa'nın cesedi, son görev yeri olan Sakız Kalesi içine defnedilmişti (BOA. HAT. 38582 A [29 N 1237]; Kamil Paşa, H.1235: 80). Mezarı, bugün hala kale içindeki küçük kabristanda korunmaktadır. Defin işlemlerinden sonra Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın *muhallefât*²⁰ ve eşyası ailesine gönderilmişti (BOA. HAT. 40688 [14 L 1237]; BOA., MD., 240 174/592, Evail-i Şevval 1237 (M. 21 Haziran-1 Temmuz 1822)).

Ali Paşa'nın kalyonu kurtarılamamış, fakat diğer donanma gemileri ciddi bir hasar almadan saldırıyı atlatmayı başarmıştı. Merkeze, geride kalan gemilerin hepsinin güvende olduğu haber verilmişti (BOA., HAT. 38582 K [29 N 1237]; BOA. HAT. 40668 [3 L 1237]). Saldırı anında saldırıyı düzenleyen izbandit gemilerinin peşine düşülmüş ancak bunlar küçük ve hafif gemiler olduğu için olay yerinden hızla uzaklaşıp izlerini kaybettirmeyi başarmışlardı (BOA. HAT. 38938 [25 Ş. 1237]). Sonrasında yapılan tahkikatta bu saldırıyı düzenleyenler ele geçirilemediğinden, bunların hangi ada halkından oldukları öğrenilememişti (BOA. HAT. 38582 G [7 L 1237]). Saldırıya katılan isyancıların nerden geldikleri öğrenilememişse de saldırıyı planlayan kişi ile ilgili literatürde bir isim üzerinde ortak kabul vardır: Saldırının, Yunan İsyanının önde gelen liderlerinden Amiral Kanaris (1793 /1795 - 1877 - Κωνσταντίνος Κανάρης) tarafından idare edildiği belirtilir (Brewer, 2003, s.91-92; Economou, Kyriazis ve Prassa, 2016:13, Dakin, 1973: 75; Bektaş, 1997: 67).

Sakız Muhafızı Mehmet Vahid Paşa, ortamdaki güvenlik tehdidi nedeniyle, ilk iş olarak yeni kaptan gelene kadar geçici olarak birini atamıştı (BOA. HAT. 38561 [21 L 1237]; BOA. HAT. 38582 A [29 N 1237]). Teamüllere göre, Kaptan Paşa'dan sonra onun yerine kapudâne gemisinin kaptanının atanması uygun olurdu. Uzunçarşılı'nın yayınladığı Donanma Kanunâmesi'nde; şâyet herhangi bir sebeple donanma kaptanlığı görevi, kaptan paşa dışında birine verilecekse, bunun kapudâne-i hümayun kaptanına verilmesinin uygun olduğu ve asla kara paşalarından birine verilmemesi gerektiği belirtilir (Uzunçarşılı, 1988: 525). Bu atamada kaidelerin kanunnameye belirtildiği şekliyle uygulandığı görülmektedir. Ali Paşa'dan sonra donanmadaki kapudâne-i hümayun kaptanı Muhtar Bey donanma kaymakamı olarak atanmıştı (BOA. HAT. 38561 [21 L 1237]; BOA. HAT. 38582 A [29 N 1237]).

Daha sonra ise bu iş için Balyabadre (Patras) seraskeri Kara Mehmet Paşa görevlendirilmişti (BOA., MD., 240 174/592, [Evail-i Şevval 1237]; BOA. HAT. 40688 [14 L 1237]; BOA. HAT. 40308 [17 Za 1237]; BOA. HAT. 40269 [29 L 1237]; Kamil Paşa, H.1235: 80.). Sakızdaki donanma gemileri yeni atanan kaptan-ı deryanın bulunduğu yere Balyabadre'ye hareket etmişlerdi, oradan Kaptan Paşa'yı aldıktan sonra yeni görev yerleri olan Mora'ya devam etmek üzere yola çıkmışlardı (BOA. HAT. 40308 [17 Za 1237]). Böylece donanma gemileri adadan ayrılmış oldular.

4. Ali Paşa'nın Ölümü Sonrası Yaşananlar

Saldırı, Osmanlı sınırları içinde olduğu kadar sınır dışında da büyük ses getirmişti. Avrupa basınındaki yansımaları ayrıntılı bir biçimde değerlendiren Zekeriya Kurşun, gelişmelerin, konsolosluk raporlarının yanı sıra Sakızlı'larla ve bölgedeki tüccarlarla kurulan iletişim dolayısıyla yakından takip edildiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, İngiliz basınından, *The Times Gazetesi*, durumu, Osmanlı donanmasının büyük kaybı olarak nitelendirmişti. Hollanda'da *Gazette van Gend*: "İnsanlık intikamını

²⁰ Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktığı mallar için muhallefât, tereke (terike) ve metrûkât terimleri kullanılırdı. Ayrıntı için bkz. (Özcan, 2005: 406-407).

aldı! Pek çok insana felaket yaşatan Kaptan Paşa öldü” şeklinde son derece sert ifadelerle olayı yansıtmıştı. Olayı resmi kayıtlardan ziyade görgü tanıklarına ve konsolosluk raporuna dayalı olarak aktaran *Nederlandsche Staatscourant Gazetesi*, Ali Paşa'nın gemisini terk etmek istemediğini ancak filikaya bindikten sonra gemi direğinin başına düşmesi sonrası yaralandığını, mürettebattan birinin onu karaya çıkardıktan bir saat sonra ölümünün gerçekleştiğini aktarır. Haberi İzmir basınından aktaran *Journal de Frankfurt* da olayı aynı şekilde aktarmıştı. (Kurşun, 2021: 182, 195-209).

İstanbul ise durumu adadan gönderilen resmi yazılarla öğrenmişti. Olayın hemen ardından merkeze konuyla ilgili peşpeşe raporlar gönderilmiş ve olayın nasıl gerçekleştiği izah edilmeye çalışılmıştı. Bununla birlikte İzmir Muhafızı, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Muhafızı, Mora Seraskeri gibi diğer yerel güçlere de bilgi verilmişti (Kurşun, 2021: 184-186 vd). Bu tür saldırı ve tuzakların tekrar edebileceği endişesiyle bu tarihten itibaren daha şüpheli davranılmaya başlanmıştır. Olayın hemen ardından *asi* Rumların Suğra açıklarında dolaştıkları haberi alınınca bütün gemiler ile *asiler* üzerine gidilmişti (BOA., HAT. 38582 C [1237]; BOA., HAT. 38582 B, [Tarih Yok]). Ayrıca saldırıdan sonra Sakız önünde donanmanın demir atmasına izin verilmemiş (BOA., HAT. 38582 B, [Tarih yok]), donanmadaki gemiler gece gündüz devriye gezmişlerdi. Bu ani saldırı, bundan sonra Rumlara karşı her an tetikte beklemeye neden olmuştu. Ayrıca Sakız için Anadolu'dan 1.000 asker takviyesi gönderilmesi istenmiş ve askerler gelene kadar *asilerin* gelip konuşlanmaması ve sevkiyata engel olmaması için Sakız-Çeşme arası sürekli kontrol altında tutulmuştu (BOA., HAT. 38582 C [1237]; BOA., HAT. 38582 G [7 L 1237]). Saldırıdan çok kısa bir süre sonra Sakız önlerinde eşkiya teknelerinin dolaştığı ve adaya saldıracakları ihbarı gelmişse de (BOA. HAT. 40483 [25 L 1237]) böyle bir saldırı gerçekleşmemişti.

Aslında bu saldırının çok da ani bir baskın olmadığı düşünülebilir. Yaklaşık bir ay önce İzmir Muhafızı Hasan Paşa, isyana katılan Rumların ateş gemileriyle donanma üzerine saldırı planı hazırladıklarını haber vermişti (BOA., HAT. 40417 [19 Ş 1237]). Osmanlı görevlileri buna karşı tedbirli olup hazırlıklı davranmamışlardı. Görevliler daha önce böyle bir haber almış olmalarına rağmen karakol gemilerini sabit bir yerde bekletmeyi göze almışlardı.

Ateş gemileriyle saldırılar, sadece Sakız adasıyla sınırlı kalmamıştır. Yunan isyanı sırasında Rumların özellikle izbanditlerin, birçok kez ateş gemileriyle saldırılar düzenledikleri, görülmektedir. Ali Paşa'ya yönelik bu saldırıdan bir yıl önce de Sakız sularında benzeri bir saldırı yaşanmıştı. *Akdeniz*'e gönderilen Mansuriye kalyonu Sakız adası yakınlarında korsanlar tarafından sarılınca, Suğra Limanına girmişti. Bunun üzerine izbanditler limanın girişini kapatarak kalyona üç ateş gemisi göndermişti. Paşa gemisinde olduğu gibi geminin cephaneliğinin ateş alması üzerine gemi, havaya uçmuştu (Ahmet Cevdet Paşa, H.1301, C.11: 258).

Ateş gemileri ile düşmanı etkisiz hale getirmek, izbanditlerin en sık kullandığı saldırı tarzlarından biriydi. Osmanlı gemileri ayaklanma sırasında birçok bölgede bu tür saldırılara maruz kalmıştı. Esasında bir saldırı taktiği olarak, Osmanlı'ya karşı ateş gemisi kullanımı oldukça eskiye dayanır. İlk olarak ne zaman kullanıldığı tam olarak tespit edilememişse de en erken tarih olarak İstanbul'un fethi gösterilir. Osmanlı'nın bunları, saldırı amaçlı kullanımı ise Girit seferine dayanmaktadır (Ekinci, 2013: 136-137).²¹ Fakat ateş gemisi tekniği konusunda zihinlerden silinmeyen en büyük saldırı *Çeşme Faciası* da denen *Çeşme Vak'ası* olmuştur. Osmanlı donanmasına en ağır saldırılardan biri olan 1770 *Çeşme Vak'asında* da ateş gemileri ile donanmaya saldırılmış ve Osmanlı donanması bir gecede

²¹ Osmanlılar ateş gemilerini Girit seferine kadar kullanmamıştı ancak Hollanda, Fransa ve özellikle de İngiltere gibi çağdaşı olan Avrupa ülkeleri, ateş gemilerini donanmalarında kullanılmaktaydı. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Bu devletlerin donanmalarının envanterinde ateş gemileri önemli bir yer işgal etmekteydi (İşipek ve Aydemir, 2006: 107).

yok edilmişti (Uzunçarşılı, 1956, s.400-401; İşıpek ve Aydemir, 2006: 208-281).²² Tüm donanmadan sadece Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa'nın *baştardesi* kaçarak kurtulabilmişti. (Uzunçarşılı, 1956: 392-401).

Ateş gemisi, Yunan isyanında, Osmanlı donanmasına karşı en çok kullanılan saldırı yöntemlerinden birisiydi. İsyana katılan Rumların Osmanlı donanmasının gücünü kırmak için ateş gemileriyle saldırımları, sadece Sakız'da yaşanan bir durum değildi. Aynı yıl (1822 Kasımında) donanmaya Bozcaada önünde ateş gemisi ile saldırılmıştı (Ekinci, 2013: 147). İstanköy'de Osmanlı donanmasının isyancılara ait gemileri sıkıştırması sonucu altı ateş gemisiyle donanmaya saldırılmıştı (Yılmazer, 2000: 31). Donanma Badra (Patras) Körfezindeyken, Suluca ve Çamlıca adaları Rumlarının donanmaya ateş gemileri ile saldırılacağı ihbarı gelmiş ve donanma limandan ayrılmıştı (Ekinci, 2013: 146). O dönem, izbanditler İskenderiye Limanı'na da ateş gemisi ile saldırmışlardı (Kurtoğlu, 1944: 56). Yunan isyanında düzenlenen ateş gemileriyle daha birçok kez Osmanlı donanma gücünü yıpratmıştı.

Kimi saldırılarda kaptanlar, gemisini kurtaramayacağını anlayınca kendi cephanelerini patlatarak kendisiyle birlikte izbandit gemilerinin de batmasını sağlamıştı. Sisam adasına yönelik saldırıda, bu tür bir taktik uygulanmıştı. Adada bulunan Küçük Mehmed Kaptan'ın gemisine, ateş gemisiyle saldırı düzenlenmişti. Bunun üzerine kaptan, gemisini kurtaramayacağını anlayınca cephaneliği ateşe vermiş ve geminin yakınlarındaki izbandit teknelerinden 20'sini batırmıştı. Daha sonra sağ kalanlarla beraber denize atlayıp canını kurtarmıştı, ancak 105 kişilik gemi mürettebatından kaptanla beraber sadece 13 kişi sağ kurtulabilmişti (BOA. HAT. 32256, [1240]). Aynı şekilde, Meselongi muharebesi için yardıma giden Osmanlı donanmasına üç ateş gemisiyle saldırılmıştı. Bunun üzerine donanma kaptanı cephaneyi patlatarak gemisini, etrafındaki izbandit tekneleriyle birlikte havaya uçurmuştu (Ekinci, 2013: 147). Ancak Kaptan-ı Derya Ali Paşa'ya yapılan saldırı donanmanın en üst düzey komutanına yönelik olması nedeniyle hepsinden daha fazla yankı uyandırmıştı.

5. Sonuç

Rum Ayaklanmasının Sakız adasına yayılması üzerine buraya müdahale için gönderilen Kaptan-ı Derya Ali Paşa, görevini başarıyla tamamlamıştı fakat sevkiyatların tamamlanması ve güvenliğin tamamen sağlanması için bir süre daha Sakız'da kalması istenmişti. Emre itaat edip görevini yerine getirirken Ramazan bayramı gecesi, ateş gemileriyle düzenlenmiş olan saldırı sonucu hayatını kaybetmişti.

İstanbul'da; *felaket* Mora'da; *zafer* olarak nitelenen bu olay, her iki tarafta *ayaklanmanın/ihtilalin* gidişatı ile ilgili önemli kararlar alınmasına neden olmuştu. İsyancılar arasında, bağımsızlıklarını elde edeceklerine olan inanç, bu saldırıdan güç alarak daha da artmıştı. Zira olayın gerçekleştiği 1822 yılı isyancılar açısından oldukça "başarılı" geçiyordu. Yunanlılar, kendi anayasalarını ve hükümetlerini oluşturmuş, Osmanlı boyunduruğundan çıktıklarını ilan etmişlerdi. Mora sınırlarını çoktan aşmaya başlayan isyan/ihtilal, güneye ve güney batıya doğru -isyancılar açısından elverişli bir şekilde- büyüyordu. Kaptan-ı Derya Nasuhzâde Ali Paşa'ya yönelik saldırı, bu başarının Ege adalarına da taşınması anlamına geliyordu. Saldırıda, Osmanlı donanmasının en güçlü kalyonlarından biri imha edilmişti. Ayrıca bu geminin Kaptan Paşa gemisi olması, saldırıyı yapanların şöhretini daha da arttırmıştı. Saldırıyı Amiral Kanaris organize etmişti. Yunanistan'ın ilk başbakanlarından (5 dönem

²²(Uzunçarşılı, 1956: 400-401; İşıpek ve Aydemir, 2006: 208-281). Yelkenliler gibi tamamen ağaçtan olan gemiler için en büyük tehlike yangındır. Dolayısıyla bir geminin açık denizde top ateşi ile batırılması oldukça zordur. Buna karşılık ıskaca bir limanda birbirine çok yakın olarak demirlemiş bir filoyu da tamamen yakmak sadece birkaç küçük ateş gemisine ve baskın taktiklerinin iyi kullanılmasına bağlıdır (İşıpek ve Aydemir, 2006: 278).

başbakanlık yapmıştır) olan Kanaris'in ünü, bu saldırıdaki başarısının ardından artmış, Yunan bağımsızlığının önemli liderlerinden biri haline gelmişti.

Osmanlı Devleti açısından bakıldığında olay farklı anlamlar taşıyordu. Her şeyden önce bu saldırı, devletin, Yunan Ayaklanması'na daha ciddi bakmasına ve daha sert tedbirler almasına yol açmıştı. Osmanlı basit bir ayaklanma ile değil, "ihtilalle" karşı karşıya olduğunu daha iyi anlamıştı. *İhtilal* ifadesinin Osmanlı arşivi belgelerine yansımış olması bunun göstergelerinden biridir. Osmanlı, isyan olarak başlayıp ayrılıkçı bir harekete dönüşen olayları olağan tedbirlerle yatıştırılamayacağına kanaat getirmişti. Olayların büyümesini engellemek için isyan bölgelerine daha fazla asker seferber edilmiş, Anadolu ve Rumeli eyaletleri iase ve asker temini için harekete geçirilmişti. Bu saldırı, devletin deniz gücünü, planlandığı kadar zor duruma sokmamışsa da onu olumsuz yönde etkilemişti. Bundan sonra gerek Sakız adası gerek diğer adaların savunmasında daha ihtiyatlı davranılmıştı.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

Cevdet Tasnifi

BOA., C. BH. 1942 [29 Ca 1237]

BOA., Cev. Dah., 4227 [Ca 1237]

BOA., Cev. Ask. 45033/2 [5 Ş 1237]

Hatt-ı Hümayun Tasnîfi

BOA., HAT. 3756 [29 Ca 1237]

BOA., HAT. 38582 A, [29 N 1237]

BOA., HAT. 38582 B, [Tarih yok]

BOA., HAT. 38582 C [1237]

BOA., HAT. 38582 G [7 L 1237]

BOA., HAT. 38582 K [29 N 1237]

BOA., HAT. 39087, [1237]

BOA., HAT. 39476 B, [21 B 1237]

BOA., HAT. 40198 [21 B 1237]

BOA., HAT. 40417 [19 Ş 1237]

BOA., HAT. 32256 [1240].

BOA., HAT. 38209 G [29 Ş 1237]

BOA., HAT. 38561 [21 L 1237]

BOA., HAT. 38582 A [29 N 1237]

BOA., HAT. 38582 B [Tarih yok]

BOA., HAT. 38582 C [1237]

BOA., HAT. 38582 G [7 L 1237]

BOA., HAT. 38582 K [29 N 1237]

BOA., HAT. 38938 [25 Ş. 1237]

BOA., HAT. 39087 [1237]

BOA., HAT. 39093 [Tarih yok]

BOA., HAT. 39476 A [21 B 1237]

BOA., HAT. 39476 B [21 B 1237]

BOA., HAT. 39476 C [21 B 1237]

BOA., HAT. 39476 E [21 B 1237]

BOA., HAT. 39476 F [21 B 1237]

BOA., HAT. 40198, [21 B 1237]

BOA., HAT. 40269 [29 L 1237]

BOA., HAT. 40308 [17 Za 1237]

BOA., HAT. 40382 [21 B 1237]

BOA., HAT. 40417 [19 Ş 1237]

BOA., HAT. 40483 [25 L 1237]

BOA., HAT. 40668 [3 L 1237]

BOA., HAT. 40688 [14 L 1237]

Mühimme Defteri

BOA., MD., 240 174/592, [Evail-i Şevval 1237]

Araştırma - İnceleme Eserler

Ahmet Cevdet Paşa. (H.1301). *Tarih-i Cevdet* (Cilt 11, 12). İstanbul: Matbaa-yı Osmaniye.

Ali Fuad. (H.1338). *Adalarımız*. Kastamonu Vilayeti.

Bektaş, C. (1997). Sakız. *Yapı*, 188, 65-77.

Bostan, İ. (1993). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII Yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Ankara: TTK.

Bostan, İ. (1996). Gemi. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 4, s.8-15). Türkiye Diyanet Vakfı.

Bostan, İ. (2007). *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul: Küre Yayınları.

- Bostan, İ. (2001). Kapudan Paşa. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 24, s.354-355). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Brewer, D. (2003). *The Greek War of Independence: The Struggle for Freedom from Ottoman Oppression and the Birth of the Modern Greek Nation*. New York: Overlook Press.
- Castanis, Ch. P. (2002), *The Greek Exile*. New York: Cultural Chapter of the Chian Federation Press.
- Cartledge, Y. J. C. (2020). The Chios Massacre (1822) and early British Christian-humanitarianism. *Historical Research*, 93 (259), 52–72,
- Dakin, D. (1973). *The Greek Struggle for Independence, 1821-1833*. California: University of California Press.
- Ekinci, İ. (2013). Ateş Gemileri ve Osmanlı Denizlerinde kullanımları. *History Studies*, 5(1), 129-156.
- Economou, E. M. L., Kyriazis, N.ve Prassa, A. (2016). *The Greek Merchant Fleet As a National Navy During the War of Independence 1800-1830*. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/76414/1/MPRA_paper_76414.pdf, Erişim tarihi: 13. 09.2017.
- Göyünç, N. (1952). Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 2(3-4), 35-50.
- Göyünç, N. (1999). Hüseyin Paşa, Küçük. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 19, s.6-8). Türkiye Diyanet Vakfı.
- İşipek, A. R. ve Aydemir, O. (2006). *1770 Çeşme Deniz Savaşı: 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları*. İstanbul: Denizler Kitabevi.
- Kamil Paşa. (H. 1235). *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliyye-yi Osmaniyye* (Cilt 3). İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan.
- Katip Çelebi. (1973). *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar*. O. Ş. Gökyay (Yay. Haz.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kayhan, B. (1996). *Adalar Denizi'nde Rum Korsanları: İzbandidler*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kurşun, Z. (2021). *Nasuhzâde Ali Paşa ve Rum İsyanı*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Kurtoğlu, F. (1944). *Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi*. İstanbul: Deniz Matbaası.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî* (Cilt 1). N. Akbayar, S. A. Kahraman ve Y. Demirel (Yay. Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mehmed Şükrü. (1306). *Esfar-ı Bahriyye-i Osmâniyye* (Cilt 1). Dersaadet
- Özcan, T. (2005). Muhallefât. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 30, s.406-407). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Pakalın, İ. Z. (1983). *Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt 1). İstanbul: MEB.
- Parmaksızoğlu, İ. (1967). Kaptan Paşa. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6, s.206-210). MEB.
- Uzunçarsılı, İ. H. (1956). *Osmanlı Tarihi IV. Bölüm Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar* (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarsılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: TTK.

Vahid Paşa. (H.1290). *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası.

Yaşar, F. (2004), *Yunanistan'ın Kuruluşu Sürecinde Sakız Adası (1821-1829)*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Yaşar, F. (2006). *Yunan Bağımsızlık Savaşında Sakız Adası*. Ankara: Phoenix.

Yılmazer, Z. (Yay. Haz). (2000). *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi : (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarın/Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.